

KONSTRUKCIJOS SU NEDERINAMUOJU NEVEIKIAMOSIOS RŪŠIES DALYVIU *GALIMA*: DISKURSO ŽYMIKLIO LINK

JOLANTA ŠINKŪNIENĖ

Vilniaus universitetas

ISSN 1392-0588 (spausdintas)

ISSN 2335-8769 (internetinis)

<https://doi.org/10.7220/2335-8769.74.4>

2020. 74

SANTRAUKA. Straipsnio tikslas – aptarti konstrukcijų su nederinamuoju neveikiamosios rūšies dalyviu *galima* vartoseną akademinuose, žiniasklaidos ir grožinės literatūros tekstuose. Tyrimui naudojama lietuvių mokslo kalbos tekstynas CorALit (Corpus Academicum Lithuanicum), Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno žiniasklaidos tekstų iš dienraščio „Lietuvos rytas“ patekstinys ir dvikalbis dvikryptis lygiagretusis grožinės literatūros tekstynas ParaCorp_{A→LT→A}. Tirtos GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S ir GALIMA + INF (PARENT)¹ konstrukcijos. Nustatyta, kad šios konstrukcijos vyrauja moksliniuose tekstuose ir yra vartojamos autoriaus požiūriui reikšti, santykiui su adresatu kurti ir sąsajoms tarp skirtingų teksto elementų žymėti. GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S konstrukcija koduoja subjektyvų autoriaus požiūrį ir (ar) atlieka kitas diskurso organizavimo, santykio su skaitytoju kūrimo funkcijas. GALIMA + INF (PARENT) yra sintaksiškai išlaisvėjusi ir vartojama kaip diskurso žymiklis perteikti intersubjektyvų autoriaus požiūrį, siekį pabrėžti autoriaus-skaitytojo bendrumą. Ji taip pat gali būti vartojama kaip reformulavimo žymiklis, rodantis sąsajas tarp skirtingų teksto elementų. Aki-vaizdžių šių konstrukcijų vartosenos skirtumų žiniasklaidos ir grožinės literatūros tekstuose, palyginti su moksliniais tektais, nustatyta nebuvo, skiriasi tik konstrukcijų vartosenos dažnis.

RAKTAŽODŽIAI: diskurso žymikliai, komplementiniai predikatai, (inter)subjektyvumas, akademinis diskursas, žiniasklaidos diskursas, grožinė literatūra, tekstynais paremtas tyrimas.

ĮVADAS

Pastaraisiais dešimtmečiais gerokai pagausėjo lingvistikos mokslo darbų, tyrinėjančių diskurso žymiklius arba kalbos vienetus, kurių funkcija yra „susieti pasakymą su diskursine situacija, t. y. išryškinti autoriaus ir skaitytojo santykį, kalbėtojo poziciją kalbamų dalykų atžvilgiu ir (ar) teksto organizavimo elementus“² (Heine 2013: 1211). Daug dėmesio skiriama diskurso žymiklių apibrėžimui, jų inventorius nustatymui, funkcinių ir semantinių bruožų analizei, santykiui su konceptualiai artimomis kategorijomis, tokiomis kaip diskurso dalelytės, modalinės

¹ PARENT = parentezė.

² Originalus tekstas: <...> to relate an utterance to the situation of discourse, more specifically to speaker-hearer interaction, speaker attitudes, and/or the organization of texts.

dalelytės, pragmatiniai žymikliai, nustatyti (Aijmer, Simon-Vandenberg 2006, 2011; Degand et al. 2013; Fedriani, Sansó 2017; Fischer 2006; Fraser 1999; Ghezzi 2014).

Priklausomai nuo apibrėžties, skirtingose klasifikacinėse sistemose viena iš minėtų konceptualių kategorijų gali būti stambesnė ir apimti kitas, priskiriamas smulkesniam tipui, arba skirtingos kategorijos gali būti laikomos lygiavertėmis (žr., pavyzdžiui, Aijmer, Simon-Vandenberg 2006; Ghezzi 2014; Jucker, Ziv 1998). Nepaisant skirtingų sampratų, daugelis mokslininkų sutaria dėl tam tikrų tipišku diskurso žymiklių bruožų; pavyzdžiui, diskurso žymikliais laikomi laisvi, į sakinio sintaksinę struktūrą neintegruoti kalbiniai vienetai, nekuriantys propozicinio turinio ar struktūros, t. y. juos pašalinus, propozicija liks nepakitusi sintaksiškai ir semantiškai (Fischer 2014).

Vienas iš svarbių aspektų diskurso žymiklių tyrinėjimuose yra jų atliekamos funkcijos, kurios skirtinguose darbuose skiriamos ir grupuojamos įvairiai, priklausomai nuo tiriamo diskurso pobūdžio, tyrimui pasirinktų diskurso žymiklių ir kitų tyrimo aspektų. Fung ir Carteris (2007), Maschler (2009) skiria diskurso žymiklių atliekamas tarpasmenines, referencines, struktūravimo ir kognityvines funkcijas. Rezanova ir Kogut (2015) nurodo tris diskurso žymiklių funkcines grupes: užtikrinančius teksto rišlumą, atskleidžiančius autoriaus požiūrį į propoziciją ir kuriančius autoriaus-skaitytojo santykį. Diskurso žymikliai taip pat neretai grupuojami į atliekančius tekstinę funkciją ir tarpasmeninę funkciją (žr., pavyzdžiui, Brinton 2008). Šios plačios aprėpties grupės toliau skirstomos į smulkesnes funkcines kategorijas: patikslinti ar pataisyti mintį, pakeisti temą, nurodyti į bendrą patirtį su adresatu, švelninti propoziciją ir t. t.

Iš diachroninės perspektyvos diskurso žymiklių susiformavimas dažnai siejamas su gramatikalizacijos (Brinton, Traugott 2005; Traugott 1995; Traugott, Dasher 2002) ir (ar) pragmatikalizacijos (Aijmer 1997; Erman, Kotsinas 1993) procesais. Traugott ir Dasheris (2002: 157–173) aptaria žymiklių *actually, in fact* ir *indeed* semantinės, pragmatinės ir sintaksinės raidos kelią, kurį sudaro trys etapai: iš pradžių jie vartojami kaip sakinio struktūros elementai, turintys siaurą sintaksinę aprėptį, vėliau virsta sakinio adverbialais, modifikuojančiais visą propoziciją, ir galiausiai tampa diskurso žymikliais, pasižyminčiais diskursine aprėptimi. Šiuose kaitos etapuose kalbiniai vienetai sintaksiškai išlaisvėja ir įgyja naujų semantinių bei pragmatinių funkcijų, o tai siejama su (inter)subjektyvumo konceptualia kategorija ir (inter)subjektyvizacijos procesu.

Traugott (2010) atskiria (inter)subjektyvumo ir (inter)subjektyvizacijos sąvokas, iš kurių pirmoji (*-umas*) yra susijusi su sinchronine būseną, o antroji (*-acija*) – su diachroniniu procesu. Taigi, (inter)subjektyvizacija yra semantinės kaitos procesas, kai tam tikras kalbos vienetas įgyja autoriaus požiūrio raiškos (subjektyvumas) ar

autoriaus semantinės ir pragmatinės projekcijos į adresatą (intersubjektyvumas), reikšmės elementą. Minėtų adverbialų virsmo į diskurso žymiklius etapuose tolygiai auga jų subjektyvumo laipsnis, nes jie ima perteikti autoriaus požiūrį, o tapę diskurso žymikliais naudojami ir propozicijos švelninimo funkcijai atlikti, taigi imami vartoti intersubjektyviai: „*actually* ir *in fact* kai kuriais vartosenos atvejais yra intersubjektyvūs, nes žymi ne tik ryšį tarp *p* ir *q* <...>, bet taip pat atlieka ir 'diskurso žymiklio – sąšvelnio' funkciją, švelnindami pasakymą siekiant atsižvelgti į adresato esamus ar galimus prieštaravimus“³ (Traugott, Dasher 2002: 174).

Kaip minėta, diskurso žymiklių funkcinis ir semantinis potencialas gali būti nulemtas ir diskurso tipo. Daugiausia diskurso žymikliai yra tyrinėti sakytiniame diskurse, nes būtent sakytinėje spontaninėje kalboje labiausiai gali pasireikšti jų multifunkcionalumas, atsiskleisti semantiniai bruožai ir pragmatiniai vartosenos ypatumai. Tačiau, kaip pastebi Traugott ir Dasheris (2002: 154), daugelis diskurso žymiklių nėra apriboti tam tikro diskurso tipo, jie randami įvairiuose tekstuose, įskaitant ir formalųjį rašytinį diskursą. Diskurso žymikliai tyrinėti įvairiose rašytinės akademinės kalbos atmainose (Bondi 2004; Povolná 2012; Rezanova, Kogut 2015), dalis Furkó (2020) diskurso žymiklių tyrimo skirta jų vartosenai verslo anglų kalbos vadovėliuose, Lansari (2020) pasitelkia internete esančių tekstų (forumų, blogų, laikraščių straipsnių) tekstyną sakymo diskurso žymiklių (angl. *discourse markers of saying*) anglų ir prancūzų kalbose analizei. Tokie tyrimai padeda atskleisti ne tik universalius diskurso žymiklių bruožus, bet ir specifinius, būdingus konkrečiam diskurso tipui.

Akademinis diskursas yra specifinė diskurso atmaina, kur retoriniai, struktūriniai, diskursiniai pasirinkimai yra daugiausia nulemti nusistovėjusių tradicijų, žanro ypatumų. Ilgą laiką buvo manoma, kad akademinis diskursas yra abstraktus ir beasmenis, kad mokslinių tekstų autorius turėtų būti nepastebimas, nes svarbiausia tekste yra ne autorius, bet faktai. Pastarųjų kelių dešimtmečių tyrimuose akcentuojamas dialoginis mokslinių tekstų pobūdis, kur autoriaus kalbinės raiškos priemonių pasirinkimas yra nulemtas įvairių retorinių tikslų – įtikinti, paveikti skaitytoją, kurti tam tikrą santykį, išreikšti savo poziciją į kalbamuosius dalykus, palengvinti skaitytojui teksto suvokimą, išryškinti loginius ryšius tarp skirtingų argumentų, priminti jau aptartus dalykus ir pan. (Berkenkotter, Huckin 1995; Hyland 2005; Hyland, Bondi 2006; Hyland, Sancho Guinda 2012). Šiems tikslams yra pasitelkiami vadinamieji metadiskurso žymikliai, kurie neturi propozicinės reikšmės, tačiau atlieka teksto organizavimo, autoriaus pozicijos raiškos ar santykio su skaitytoju kūrimo funkcijas. Plačiai vartojamas Hylando (2005) metadiskurso

³ Originalus tekstas: <...> *actually and in fact in some of their uses are intersubjective in the sense that they mark not only connectivity between p and q <...> but also function as a "DM hedge" to soften or mitigate what is said with the purpose of acknowledging the addressee's actual or possible objections.*

modelis susideda iš dviejų dalių: vidinės teksto metakalbos⁴ (angl. *interactive*) ir tarpasmeninio santykio⁵ (angl. *interactional*) žymiklių. Taigi konceptualiaja prasme metadiskurso žymikliai mokslo kalboje atlieka panašias funkcijas kaip ir diskurso žymikliai šnekamojoje kalboje, tačiau dėl diskurso specifikos patys žymikliai gali būti skirtingi.

Lietuvių akademinio diskurso tyrinėjimai daugiausia siejami su vertinimo raiška (Damošius 2007; Kohrs 2010; Ryvitytė 2005, 2008) ir autoriaus pozicijos raiška tokiomis priemonėmis kaip sąšvelniai (Šinkūnienė 2011), asmeniniai įvardžiai (Linkevičienė, Šinkūnienė 2012; Šinkūnienė 2018), kiti diskursą organizuojantys ar tarpasmeninį santykį kuriantys kalbiniai vienetai, tokie kaip endoforiniai, paaiškinamieji žymikliai, retoriniai klausimai, imperatyvai (Šinkūnienė 2014, 2019). Taip pat tirtos sakinių siejimo priemonės (Bielinskienė 2010; Bitinienė 2009; Česnulienė 2012). Tam tikrų mentalinių ir sakymo veiksmažodžių formų (pvz., *matau, manau*), bevardės giminės būdvardžių ir daiktavardžių (pvz., *aišku, natūralu, tiesa*), nederinamųjų neveikiamosios rūšies dalyvių (pvz., *manoma, sakoma, žinoma*) semantiniai ir pragmatiniai ypatumai lietuvių mokslo kalboje aptarti Aurelijos Usonienės (2012, 2016). Šiuose darbuose Usonienė atkreipia dėmesį į dvi pagrindines konstrukcijas, kuriose analizuoti kalbos vienetai žymi autoriaus poziciją, nuomonę apie pateikiamą situaciją, arba atlieka autoriaus ir adresato santykio formavimo, diskurso organizavimo funkcijas:

- a) KP⁶ + *kad*-S
- b) KP + 0-S (parentezinė vartosena)
(Usonienė 2012: 227)

Įvairūs kalbiniai vienetai, ypač mentaliniai komplementiniai predikatai, vartojami antrojoje, parentezinėje, konstrukcijoje sintaksiškai išlaisvėja, įgyja papildomų semantinių bei pragmatinių verčių ir tampa diskurso žymikliais: „[j]ungtuko nebuvimas suteikia galimybę komplementiniam predikatui laisvai judėti modifikuojamojo sakinio atžvilgiu ir net įsiterpti į jo vidinę struktūrą, jo leksinė reikšmė ima blėsti, atsiranda kitų reikšmių (gramatinių arba pragmatinių), dažniausiai jis turi adverbialinę arba diskurso markerio funkciją“ (Usonienė 2016: 44). Tas pats diskurso žymiklis gali atlikti įvairias funkcijas, o viena ar kita funkcija gali būti realizuojama daugeliu skirtingų žymiklių.

Turint galvoje anksčiau minėtą dialoginį akademinį tekstų pobūdį yra svarbu iširti įvairius diskurso žymiklius, ypač tuos, kurie išsirutuliojo iš dažnai vartojamų

⁴ Terminas pasiūlytas Rienecker ir Jørgenseno knygos „Kaip rašyti mokslinį darbą“ vertėjos Loretos Vaicekauskienės (2003).

⁵ Terminas pasiūlytas Rūtos Marcinkevičienės (2008).

⁶ KP – komplementinis predikatas.

kalbinių vienetų. Vienas toks vienetas yra veiksmazodis *galėti*, dažniniame rašytinės lietuvių kalbos žodyne (Utkā 2009), parengtame vieno milijono žodžių morfolo-giškai anotuoto tekstyno pagrindu, užimantis 11-ą vietą. Antra pagal dažnį forma *galėti* konkordanse yra *galima*. Šis nederinamasis neveikiamosios rūšies dalyvis lie-tuvių mokslo kalboje nėra išsamiai tyrinėtas, apie šios formos potencialą atlikti propozicijos švelninimo funkciją junginiuose su mentaliniais ir kalbėjimo veiksmazodžiais trumpai paminėta tiriant 40 mokslinių medicinos ir kalbotyros straipsnių tekstyną (Šinkūnienė 2011), tačiau išsamesnių tyrimų remiantis didelės apimties tekstynais nėra. Taip pat ši forma nėra nagrinėta sintaksės ir semantikos sąveikos aspektu, nors nederinamieji neveikiamosios rūšies dalyviai turi potencialą išsivys-tyti į diskurso žymiklius ir perteikti (inter)subjektyvias vertinimo reikšmes (Uso-nienė 2012, 2016).

Taip pat yra svarbu ne tik nustatyti tam tikro žymiklio vartosenos tendencijas vieno pobūdžio tekstuose, bet ir palyginti jas įvairiuose diskursuose. Žymiklių tyri-mai įvairiuose tekstų tipuose yra reikšmingi, nes gali atskleisti specifinius jų varto-senos ypatumus, būdingus konkrečiam teksto tipui ar kalbinei situacijai (Aijmer 2013) ir taip padėti susidaryti išsamesnį vaizdą apie tam tikrų lingvistinių vienetų ar jų grupių kalbinės elgsenos modelius bei vartosenos galimybes vienoje ar kitoje kalboje.

Taigi šio straipsnio tikslas – ištirti konstrukcijų su nederinamuoju neveikiamo-sios rūšies dalyviu *galima* semantinį ir pragmatinį potencialą humanitarinių, bio-medicinos bei technologijos mokslų diskurse lietuvių kalba ir palyginti jų vartoseną moksliniuose tekstuose su žiniasklaidos diskursu ir grožine literatūra.

TIRIAMOJI MEDŽIAGA IR DARBO METODIKA

Šiame tyrime siekiama nustatyti *galima* vartosenos tendencijas moksliniame dis-kurse ir palyginti jas su ypatumais, būdingais kitiems diskurso tipams, todėl nau-dojami skirtingi tekstynai: Lietuvių mokslo kalbos tekstynas CorALit (Corpus Aca-demicum Lithuanicum), Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno žiniasklaidos tekstų iš dienraščio „Lietuvos rytas“ patekstynis⁷ ir dvikalbis dvikryptis lygiagretusis gro-žinės literatūros tekstynas ParaCorp_{A→LT→A} (Šolienė 2013). CorALit yra sinchroni-nis specializuotas beveik 9 milijonų žodžių tekstynas, apimantis 1999–2009 metus ir sudarytas iš biomedicinos, humanitarinių, socialinių, fizinių ir technologijos mokslų sričių rašytinės akademinės kalbos tekstų. Žanrinė CorALit tekstyno įvai-rovė yra plati: moksliniai straipsniai, vadovėliai, monografijos, apžvalgos, kronikos,

⁷ Norėčiau padėkoti dr. Andriui Utkai už suteiktą prieigą prie šio duomenų šaltinio.

reziumė (daugiau apie tekstyno sudėtį žr. Usonienė et al. 2011). Šiam tyrimui naudoti tekstai iš trijų mokslo sričių – biomedicinos, humanitarinių ir technologijos mokslų. Humanitarinių mokslų patekstynis sudarytas iš tokių disciplinų kaip filosofija, istorija, archeologija, dailėtyra, filologija, muzikologija, teatrologija, teologija tekstų. Biomedicinos mokslų patekstynį sudaro agronomijos, ekologijos ir aplinkotyros, medicinos, zootechnikos, veterinarinės medicinos ir kt. tekstai. Technologijos mokslų srities empirinė medžiaga susideda iš aplinkos inžinerijos, energetikos, mechanikos inžinerijos, statybos inžinerijos, transporto inžinerijos disciplinų tekstų. Dienraščio „Lietuvos rytas“ patekstynį sudaro žiniasklaidos tekstai, publikuoti 2001–2002 metais. ParaCorp_{PA→LT→A} yra grožinės literatūros originalių tekstų, parašytų lietuvių ir anglų kalbomis, bei jų vertimų tekstynas. Šiam tyrimui naudota tik lietuviškoji grožinės literatūros originalių kūrinių tekstyno ParaCorp_{LT→A} dalis, kuri susideda iš 3 romanų, 39 apsakymų ir 14 ištraukų iš romanų. Dauguma tekstyną sudarančių lietuvių autorių kūrinių parašyti 1970–2006 metais, tik keletas apsakymų ir Balio Sruogos romanas „Dievų miškas“ yra išleisti anksčiau nei nurodytas laikotarpis. Visų analizuotų tekstynų dalių apimtis žodžiais yra nurodyta 1-oje lentelėje.

1 lentelė. Tyrinėtos medžiagos apimtis analizuotuose patekstyniuose

Patekstynis	Žodžių skaičius
CorALit-H	2 028 906
CorALit-B	1 638 444
CorALit-T	1 964 827
DLKT-LR	2 003 431
ParaCorp _{LT→A}	608 426
Iš viso	8 244 034

Pagrindinis tyrimo metodas – tekstynų lingvistikos; siekiant įvertinti *galima* pasiskirstymą ir vartoseną skirtinguose diskurso tipuose atlikta kiekybinė ir kokybinė analizė.

Atliekant kiekybinę analizę iš 1-oje lentelėje nurodytų patekstynių automatinio būdu išrinkti visi *galima* vartosenos atvejai. Kitame analizės etape šie vartosenos atvejai buvo rankiniu būdu atskirti nuo homoformos *galima* (neveikiamojo dalyvio moteriškosios giminės esamojo laiko vienaskaitos vardininko):

(1) *Siekiant papildomų tikslų, galima ir kitų degimo produktų analizė.* (CorALit-T 125)

(1) pavyzdys iliustruoja tokius vartosenos atvejus, kurie buvo atmesti ir į tyrimo rezultatų skaičiavimus neįtraukti.

Tolesnei analizei atrinktos dvi straipsnio įvade minėtos konstrukcijos, kuriose *galima* junginyje su bendratimi vartojamas kaip komplementinis predikatas su prijungiamuoju šalutiniu sakiniu arba sudaro parentezinę vartoseną:

GALIMA + INF (+ NP⁸), KAD / JOG-S

GALIMA + INF (PARENT) (parentezinė vartoseną)

Pavyzdys (2) iliustruoja pirmąją konstrukciją, o (3) – antrąją konstrukciją:

(2) *Svarbu atsižvelgti ir į tai, kad dirginančios medžiagos sukelia kosulį ir kartu sumažina oro patekimą į plaučius. **Galima sakyti, kad** hipoksija, sukelta apsinuodijimo degimo produktais, turinčiais daug dirginančių medžiagų, yra mišrioji.* (CorALit-T 125)

(3) *Meno problematika Vakarų mąstymo tradicijoje svarbi tuo, kad menas yra, **galima sakyti**, dirbtinumas par excellence, priešinamas gamtai kaip spontaniškumui par excellence.* (CorALit-H 1124)

Skirtinguose patekstyniuose nustatytas bendras *galima* vartosenos dažnis ir dažnis minėtose konstrukcijose lyginamas jį normalizavus 10 000 žodžių imčiai. Kiekybiniams analizės rezultatams gauti, dažniausių junginių su *galima* paieškai atlikti buvo naudojama kompiuterinė teksto apdorojimo programa *WordSmith Tools* (Scott 2016).

Straipsnyje pateikiami pavyzdžiai koduoti naudojant tekstyno pavadinimo santrumpą (CorALit atveju ir mokslo srities santrumpą: H – humanitariniai, B – biomedicinos mokslai, T – technologiniai mokslai).

TYRIMO REZULTATAI

Pirmiausia buvo nustatytas bendras *galima* vartosenos dažnis akademinuose skirtingų mokslo sričių tekstuose, žiniasklaidos diskurse ir grožinės literatūros kūrinuose (2 lentelė).

2 lentelė. *Galima* vartosenos dažnis analizuotuose patekstyniuose

Patekstynis	<i>Galima</i>	
	# n	f/10.000
CorALit-H	3271	16.1
CorALit-B	2603	15.9
CorALit-T	5253	26.7
DLKT-LR	1264	6.3
ParaCorp _{LIT→A}	339	5.6

⁸ NP = daiktavardinė frazė.

Žvelgiant į bendras *galima* vartosenos tendencijas matyti, kad dažniausiai ši forma pasitaiko technologijos mokslų srityse tekstuose. Kaip minėta tiriamosios medžiagos aprašyme, CorALit tekstyną sudaro įvairių žanrų tekstai, bet jų pasiskirstymas skirtingose mokslo srityse yra nevienodas. Technologijos mokslų srityse patekstyneje 59 proc. viso tekstyno sudaro vadovėliai, tad nekeista, kad būtent šioje srityje randame daug *galima* vartosenos atvejų. Vadovėliams būdingas aiškinamasis diskursas, teorinių galimybių išdėstymas, o tam dažnai ir yra pasitelkiamas *galima*. Iš 5 253 *galima* vartosenos atvejų technologijos mokslų tekstuose, 3 302 (63 proc.) buvo pavartoti vadovėliuose. Kitose dviejose mokslo srityse didesnę dalį tekstyno sudarė kitų žanrų tekstai, tad tikėtina, kad todėl ir *galima* vartosenos atvejų buvo mažiau. Iš 2 lentelės aiškiai matyti, kad *galima* yra būdingesnis specializuotam ir formalesniam akademiniam diskursui; ir grožinėje literatūroje, ir žiniasklaidos tekstuose ši forma pasitaiko kur kas rečiau nei akademinėje rašytinėje kalboje.

Kitame tyrimo etape iš bendro *galima* dažnio išskirtas kiekvienos iš abiejų analizuojamų konstrukcijų dažnis (3 lentelė).

3 lentelė. *Galima* vartosenos dažnis analizuotose konstrukcijose

Patekstinys	GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S		GALIMA + INF (PARENT) ⁹	
	# n	f/10.000	# n	f/10.000
CorALit-H	700	3.5	48	0.2
CorALit-B	486	3.0	9	0.06
CorALit-T	367	1.9	12	0.06
DLKT-LR	117	0.6	10	0.05
ParaCorp _{LIT→A}	13	0.2	9	0.15

Duomenys 3-oje lentelėje rodo, kad GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S konstrukcija vyrauja humanitarinių ir biomedicinos mokslų tekstuose, rečiau pasitaiko technologijos mokslų srityje ir beveik nevartojama žiniasklaidos ir grožinės literatūros tekstuose. Parentezinė GALIMA + INF konstrukcija yra vartojama gerokai rečiau nei GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S visuose analizuotuose diskurso tipuose, išskyrus grožinės literatūros tekstus, kur abi konstrukcijos vartojamos daugmaž panašiai. Dažniausiai GALIMA + INF (PARENT) pasitaiko humanitarinių mokslų tekstuose.

Toliau išsamiau apžvelgsime abiejų analizuotų konstrukcijų vartoseną semantiiniu ir pragmatiniu aspektais.

⁹ Čia įtrauktos ir parentezinės *galima* konstrukcijos su *kaip* (plačiau apie tai žr. toliau, skyriuje PARENTEZINĖ GALIMA + INF (PARENT) KONSTRUKCIJA).

GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S KONSTRUKCIJA

Šioje konstrukcijoje *galima* beveik išskirtinai jungiasi su mentalinių ir kalbėjimo veiksmažodžių, tokių kaip *teigti*, *(pa)sakyti*, *manyti*, *spėti*, *daryti išvadą / prielaidą*, *pastebėti*, *spręsti*, *tvirtinti*, *tikėtis* ir pan., bendratimi. 4 lentelėje pateikiamas šioje konstrukcijoje dažniausiai rastų veiksmažodžių sąrašas.

4 lentelė. Dažniausi konstrukcijoje GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S vartoti veiksmažodžiai

CorALit-H		CorALit-B		CorALit-T		DLKT-LR		ParaCorp _{LT→A}	
	# n		# n		# n		# n		# n
<i>teigti</i>	262	<i>teigti</i>	236	<i>teigti</i>	118	<i>(pa)sakyti</i>	22	<i>(pa)sakyti</i>	7
<i>(pa)sakyti</i>	86	<i>daryti prielaidą</i>	41	<i>(pa)daryti išvadą</i>	57	<i>teigti</i>	21	<i>suprasti</i>	2
<i>(pa)manyti</i>	59	<i>manyti</i>	36	<i>pastebėti</i>	20	<i>spėti</i>	13	<i>teigti</i>	1
<i>spėti</i>	41	<i>daryti išvadą</i>	31	<i>(pa)sakyti</i>	19	<i>spręsti</i>	11	<i>pasiteisinti</i>	1
<i>(pa)daryti išvadą</i>	32	<i>pastebėti</i>	25	<i>manyti</i>	19	<i>tikėtis</i>	7	<i>tarti</i>	1
<i>daryti prielaidą</i>	27	<i>(pa)sakyti</i>	22	<i>tikėtis</i>	18	<i>daryti išvadą / išvadas</i>	5	<i>pamanyti</i>	1
<i>pastebėti</i>	25	<i>tikėtis</i>	16	<i>(pa)tvirtinti</i>	12	<i>manyti</i>	5		
<i>spręsti</i>	25	<i>matyti</i>	8	<i>matyti</i>	8	<i>suprasti</i>	4		
<i>konstatuoti</i>	14	<i>spręsti</i>	8	<i>spręsti</i>	8	<i>tvirtinti</i>	4		

Anglų kalbos tyrimuose daugelis šių veiksmažodžių, patenkančių į vadinamąją P-C-U (angl. *perception-cognition-utterance*) grupę (Givon 1993: 133–136), taip pat traktuojami kaip nefaktiniai predikatai (Hooper 1975; Kiparskis ir Kiparsky 1970), kurių valdomas komplementinis sakinytis, skirtingai nuo faktinių predikatų, nežymi kalbėtojo nuostatos, kad jame pateikiama propozicija yra teisinga. Hooper (1975: 92) pateikia išsamų nefaktinių predikatų sąrašą, kuriame galima rasti tokius veiksmažodžius kaip *say*, *report*, *assert*, *claim*, *suppose*, *believe*, *think*, *guess*, *imagine*, *doubt* ir kt. Tokiais predikatais modifikuojami sakiniai tampa mažiau kategoriški, vadinasi, juos pasitelkęs autorius gali sušvelninti propoziciją. Tokia pati tendencija pastebima ir lietuvių kalbos konstrukcijos GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S vartosenoje:

- (4) *Apibendrinant galima teigti, kad Šiaurės pusrutulio vandenyse tradicinių verslinių žuvų žvejyba buvo pasiekusi per aukštą lygį.* (CorALit-T 370)

- (5) **Galima manyti, kad** būtent šioje kolegijoje buvo svarstomi ir priimami svarbiausi sprendimai. (CorALit-H 80)
- (6) *Remiantis turimais akivaizdžiais įrodymais, galima daryti išvadą, kad reabilitacinis gydymas yra efektyvus ir saugus, sumažina gydymo išlaidas ir gali būti plačiai taikomas sergantiesiems galutiniu inkstų nepakankamumu gydyti.* (CorALit-B 396)

Jei (4)–(6) pavyzdžiuose išbrauksime aptariamą konstrukciją, gausime nemodifikuotus kategoriškus teiginius, kuriuose nebeliks autoriaus atsargaus požiūrio (plg. (4) pavyzdį be *galima* konstrukcijos):

- (4a) *Apibendrinant, Šiaurės pusrutulio vandenyse tradicinių verslinių žuvų žvejyba buvo pasiekusi per aukštą lygį.*

Nors nederinamasis neveikiamosios rūšies dalyvis *galima* nėra vartojamas episteminiam modalumui reikšti (Holvoet 2009: 206), o būtent episteminio modalumo žymikliai dažnai atlieka propozicijos švelninimo funkciją (Varttala 2001; Vold 2006), *galima* perteikia autoriaus norą pabrėžti, kad yra aplinkybės, įgalinančios *manyti, teigti, sakyti, tvirtinti* propoziciją esant teisingą. Tuo pačiu metu *galima* konstrukcijoje su nefaktiniais veiksmažodžiais leidžia sumažinti pačios propozicijos kategoriškumą. Hewings, Hewingso (2001: 202–203) *it-sakinių* (angl. *it-clauses*) klasifikacijoje išskiriama sąšvelnių kategorija, kurios vienam pogrupiui priskirta labai panaši konstrukcija *it could be argued* ‘galima būtų teigti’. Anot autorių, šiam pogrupiui priklausančių kalbinių vienetų funkcija yra pažymėti nefaktinį propozicijos statusą, kuris pateikiamas kaip autoriaus siūlymas ar nuomonė (Hewings, Hewings 2001: 203).

Neretai analizuojamos konstrukcijos kontekstuose randame nurodytą pagrindą, kuriuo remiantis formuluojama propozicija, pateikta komplemento sakinyje. Tai yra tokie pasakymai kaip *remiantis įrodymais / duomenimis / rezultatais, išanalizavus pateiktą medžiagą, įvertinus duomenis, iš gautų rezultatų* ir pan. Aptariama konstrukcija taip pat gali būti vartojama su apibendrinančio pobūdžio teiginiais, einančiais arba teksto išvadose, arba užbaigiančiais vieną kurį autoriaus argumentavimo segmentą; tokiais atvejais kontekste randame žodžius *taigi, tad, todėl, apibendrinant, vadinasi*. Kartais tokių priežasties-pasekmės ar apibendrinimo žymiklių nėra, tačiau iš autoriaus teikiamų argumentų tarsi logiškai eina apibendrinimas, išvada arba kitokia priežasties-pasekmės išraiška. Tokios propozicijos vis dėlto gali būti modifikuojamos aptariama konstrukcija su *galima* (pvz., *galima spėti, kad; galima teigti, kad; galima manyti, kad* ir t. t.), kuri, priklausomai nuo pavartoto veiksmažodžio, parodo ir autoriaus įsitikinimo laipsnį.

- (7) *Kadangi šikšnosparniai yra naktiniai gyvūnai, galima spėti, jog visa Maskvos valstybė vaizduojama nakties metu.* (CorALit-H 562)

(8) *Genčių degintiniame kape Nr. 20 audinio rasta po dirbiniais, galima manyti, kad radiniai buvo suvynioti į audinį (Merkevičius, 1985, p. 69). (CorALit-H 1185)*

(9) *Kadangi 1795 m. iš 94 net 37 meistrai nemokėjo rašyti, galima teigti, kad daugiau nei trečdalis amatininkų nesugebėjo kvalifikuotai perskaityti statinių projektų brėžinių. (CorALit-H 831)*

Aukščiau pateiktuose pavyzdžiuose *galima spėti* rodo mažesnę autoriaus įsitikinimo laipsnį nei *galima manyti*, o *galima teigti* suponuoja tvirtesnę, labiau pagrįstą autoriaus poziciją. Neretai autoriaus įsitikinimo laipsnis yra dar labiau pabrėžiamas kitais autoriaus pozicijos raiškos žymikliais, nurodančiais, kiek stiprus yra įrodymai, leidžiantys autoriui teigti, spėti, sakyti ar tvirtinti:

(10) *Lietuvos pajūryje S/Z ir Z/S audiniai yra vidutinės kokybės, rasti įvairiuose kapuose, tarp jų ir nesusijusiuose su romėnišku importu. Manau, galima drąsiai teigti, kad tai – vietinės gamybos produktai. (CorALit-H 1185)*

(11) *Todėl drąsiai galima teigti, kad anksčiau minėtos landšaftų grupės iki galo neatskleidžia gamtinio-teritorinio komplekso veiksmų įvairovės ir nesuteikia visos informacijos apie jos vaidmenį nuotėkio polistruktūros formavimosi procesuose. (CorALit-T 372)*

(12) *Su tam tikromis išlygomis galima teigti, kad net po šešiolikos nepriklausomybės metų alternatyvioji medicina yra apgaubta ksenofobijos, o jos šalininkai marginalizuojami. (CorALit-B 599)*

(13) *Tačiau reikia įvertinti ir tai, kad Šilalėje įtvirtinti bendruomenės nepasisėkė. Tad iš esmės lyg ir galima būtų sakyti, kad apskritai Reformacijos procesas Žemaitijoje startuoja, bet kol kas be konkretesnės programos ir aktyvesnės pagalbos iš platesnių visuomenės sluoksnių. Šį laikotarpį galima būtų laikyti parengiamuoju ar adaptaciniu. Paskutinis apibūdinimas tikty gal net labiau už pirmąjį. Vartojant „parengiamąjį“ laikotarpio apibūdinimą, galvotume ne apie kieno nors dirbtinai vykdytą „parengiamąjį“ darbą, o labiau apie laikotarpį, kuriame naujosios mintys turėjo adaptuotis <...>. (CorALit-H 454)*

(10) ir (11) pavyzdžiai rodo, kad autorių turimi įrodymai leidžia *drąsiai* pateikti argumentus, tačiau autoriai vis dėlto renkasi konstrukciją su *galima*, kuria tarsi prašo skaitytojo pritarti išsakomam argumentui. Pastebėta, kad tokia kontekstinė sąšvelnių kombinacija su pasakymą stiprinančiomis priemonėmis (angl. *booster*) gali būti mokslinių tekstų autorių panaudojama siekiant specifinių retorinių tikslų (Hyland 2001). Tokiais atvejais autorius rodo, kad daroma išvada ar pateikiama propozicija nereikėtų abejoti, tačiau vis dėlto nepateikia teiginių kategoriškai, juos modifikuoja dėl įvairių pragmatinių motyvų. (10) pavyzdyje interpretuojami archeologiniai radiniai, (11) pavyzdyje autorius išsako savo kritišką požiūrį. Panaikinus *galima teigti* šiuose sakiniuose nebeliks autoriaus perteikiamo subjektyvaus

situacijos vertinimo ir teiginiai taps itin kategoriški. *Manau* ir *drąsiai* savo ruožtu pabrėžia, kiek subjektyvus autoriaus vertinimas yra užtikrintas.

(12) ir (13) pavyzdžiai iliustruoja dvigubą autorių apsidraudimą. Viena vertus, *galima* konstrukcija rodo, kad yra tam tikri įrodymai, leidžiantys autoriui teigti propoziciją, antra vertus, sąšvelniai *su tam tikromis išlygomis, iš esmės lyg ir* bei įterpta tariamosios nuosakos forma *būtų* rodo, kad tie įrodymai nėra labai stiprūs. (12) pavyzdyje autorius pateikia kategorišką ir gana subjektyvų situacijos vertinimą, kuris be sąšvelnio skambėtų perdėm vienpusiškai. Svarstomąjį teksto (13) pavyzdyje pobūdį pabrėžia keletas sąšvelnių, kurie autoriaus argumentacijai suteikia dialoginį atspalvį: atrodo, kad autorius diskutuoja su skaitytoju, bando paaiškinti savo minčių eigą. Daug ir išsamiai akademinį anglakalbį mokslinį diskursą tyrinėjęs Hylandas (2005: 90) pastebi, jog akademinio teksto autoriams svarbu, kad jų argumentai būtų suprantami ir įtikintų skaitytoją, o tai ne visuomet lengvas uždavinys, nes „visada yra daugiau nei vienas būdas interpretuoti duomenis, ir skaitytojas visuomet turi galimybę atmesti autoriaus interpretaciją“¹⁰. Tad natūralu, kad autoriai pasitelkia įvairių retorinių priemonių siekdami įtikinti skaitytoją.

Kaip matėme 3 lentelėje, aptariama *galima* konstrukcija dažnesnė humanitarinių mokslų tekstuose, o tai parodo humanitarinių mokslų specifiką, daugiau diskursinį šios mokslo srities pobūdį. Čia autoriai nevengia reikšti savo nuomonės ir daro tai gerokai atviriau bei asmeniškiau nei tikslųjų mokslų atstovai (plg. Hyland 2005, 2008). Humanitariniuose moksluose mažiau tikslų empirinių duomenų, kai kuriose disciplinose rezultatas yra autoriaus gebėjimas argumentuoti, todėl autoriai dažnai pasitelkia įvairių kalbinių priemonių, kad padidintų teksto paveikumą ir įtikintų skaitytoją savo argumentų teisumu (Hyland 2008).

Panašus nenoras teigti kategoriškai, preliminariai siūloma interpretacija, paremta tam tikrais duomenimis, šaltiniais, medžiaga ir pan., išryškėja ir žiniasklaidos disкурse (žr. (14) ir (15) pavyzdžius), taip pat ir grožinės literatūros tekstuose (16):

(14) <...> *banditai greičiausiai neblogai žinojo šios įstaigos darbo specifiką ir į pašto kasą įsiveržė sulaukę, kada inkasatoriai atveš pensijų mokėjimui skirtus pinigus. Galima spėti, kad nusikaltėliai žinojo ir apie menką pašto skyriaus apsaugos lygį. Čia nebuvo jokios signalizacijos, kuria būtų galima prisišaukti pagalbos plėšimo metu.* (DLKT-LR)

(15) *Apibendrinant šiuos duomenis galima daryti išvadas, kad visose tirtose šalyse žmonės gyvena gana susvetimėjusioje aplinkoje.* (DLKT-LR)

(16) *Tad su tam tikra išlyga galima teigti, kad tarp pakilimo birželio 25-ąją ir nusileidimo tame pačiame Kauno aerodrome liepos 19-ąją buvo dvidešimt penkios auksinės dienos.* (ParaCorp_{LT→A})

¹⁰ Originalus tekstas: *There is always more than one plausible reading for data, and readers always retain the option of rejecting the writer's interpretation.*

Reikia pažymėti, kad *GALIMA* + INF (+ NP), KAD / JOG-S konstrukcijos funkcinis ir pragmatinis potencialas labai priklauso nuo konstrukcijoje pavartoto veiksmažodžio. Ne kiekvienas aptariamos konstrukcijos pavartojimo atvejis yra propozicijos švelninimas ar stiprinimas. Kai vartojami tokie veiksmažodžiai kaip *pastebėti*, *pabrėžti*, *pažymėti*, išryškėja kitokia pragmatinė konstrukcijos funkcija, būtent atkreipti skaitytojo dėmesį į komplemento sakinyje einančią propoziciją:

(17) *Galima pastebėti, kad koloravimo dėka melodijoje išryškėja tercijos intervalas.*
(CorALit-H 531)

(18) *Galima pažymėti, kad kiekybinė informacija yra gana objektyvi.* (CorALit-T 1422)

Šioje konstrukcijoje pavartotų veiksmažodžių semantika, taip pat ir konstrukcijos iškėlimas į pirmą planą, patraukia skaitytojo dėmesį ir kreipia jį į propoziciją, pateikiamą komplemento sakinyje.

Atitinkamai *galima* su tokiais veiksmažodžiais kaip *pridurti* pristato papildomą argumentą ar prieš tai buvusios minties išplėtojamą:

(19) *Galima pridurti, kad sceninis veiksmas, kaip svarbus neverbalinės vaizdinės komunikacijos komponentas ar nuostata modeliuoti teatrinį tekstą kaip veiksminio pobūdžio struktūrą, išliko aktualiais lietuvių režisūrai ir naujaisiais postmodernios kultūros laikais ar postdraminio teatro apraiškose.* (CorALit-H 548)

Dažniausi dešimt veiksmažodžių, vartojamų su *galima*, visose trijose mokslo srityse gana panašūs, didelių skirtumų nėra ir žiniasklaidos diskurse. Akivaizdu, kad *teigti* yra dažniausiai vartojamas veiksmažodis analizuojamoje konstrukcijoje ir moksliniame, ir žiniasklaidos diskurse (pastarajame *teigti* yra antras pagal dažnį, bet tik vienu vartosenos atveju skiriasi nuo dažniausio (*pa*)sakyti), bet ne grožinėje literatūroje. Tai suprantama, nes junginys *galima teigti* yra formalus, jis labiau tinka argumentaciniam diskursui, kuris grožinei literatūrai nebūdingas. Be to, grožinėje literatūroje aptariama konstrukcija apskritai randama labai retai.

Nors vienas dažniausių veiksmažodžių yra *teigti*, vartojamų veiksmažodžių įvairovė *GALIMA* + INF (+ NP), KAD / JOG-S konstrukcijose yra didelė, ypač moksliniame diskurse. Humanitarinių mokslų srityje iš viso pavartoti 52 skirtingi veiksmažodžiai, biomedicinos mokslų srityje jų rasta 38, o technologijų tekstuose – 41. Žiniasklaidos tekstuose skirtingų veiksmažodžių pavartota 29. Mažiausia veiksmažodžių įvairovė yra grožinės literatūros tekstuose – analizuojamoje konstrukcijoje rasti tik 6 skirtingi veiksmažodžiai. Tiesa, daugiau nei pusė skirtingų veiksmažodžių visuose tyrinėtuose tekstuose pasitaiko vos vieną ar du kartus, todėl tai gali būti tiesiog idiosinkratinė vieno ar kito autoriaus stiliaus raiška.

PARENTEZINĖ GALIMA + INF (PARENT) KONSTRUKCIJA

Humanitarinių mokslų, žiniasklaidos ir grožinės literatūros tekstuose šioje konstrukcijoje dominuoja veiksmožodis *sakyti*.

- (20) *Šiuo požiūriu jis, galima sakyti, yra artimesnis šiuolaikinei kognityvinei antropologijai, kuri daugiausia dėmesio skiria individų socialinės aplinkos suvokimo schemų pažinimui.* (CorALit-H 660)
- (21) *Taigi čia, galima sakyti, išnyksta folkloro dvasinės savybės, koncepcinė dramaturgija – tai bylojo J. Gruodžio kūryba, V. Jakubėno, V. Bacevičiaus teiginiai.* (CorALit-H 559)
- (22) *Peršasi išvada, kad internetinė publika, galima sakyti, Lietuvos šviesuomenė, ateitis, informacinės visuomenės pagrindas, A. Butkui ploja.* (DLKT-LR)
- (23) *Antroji menamybės pakopa – jau suformuotų vertybinių ir kultūrinių konstrukcijų įtraukimas į virtualiąją erdvę ir antrinis kolektyvinis interpretavimas; tai yra kompleksinis lygis, galima sakyti, dinamiška hipertekstinė antrojo laipsnio menamybė.* (CorALit-H 1370)

(20) ir (21) pavyzdžiuose parentezinė konstrukcija *galima sakyti* nebeturi tokio ryškaus subjektyvios autoriaus pozicijos raiškos elemento, kuris buvo būdingas GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S konstrukcijai. Šiuose vartosenos atvejuose *galima* konstrukcija tampa sintaksiškai mobili, ji nebėra susieta su vienu konkrečiu argumentu ar propozicija, nėra orientuota į vieną faktą ir jo modifikavimą, bet veikia diskursiniu lygmeniu. Čia *galima sakyti* tampa tarpasmeninio arba intersubjektyvaus santykio diskurso žymikliu, kuriuo autorius suponuoja savo ir skaitytojo bendrystę, bendrą žinių ir nuostatų pagrindą. Dialoginėje akademinio diskurso kūrimo situacijoje autorius panaudoja *galima sakyti* pripažindamas skaitytoją lygiaverčiu pašnekovu, taip pat kaip ir autorius išmanančiu konkrečią situaciją, turinčiu pakankamai profesinių žinių, todėl tarsi turinčiu priimti jam pateikiamas aptariamų dalykų interpretacijas. Be to, sintaksinis konstrukcijos laisvumas prideda tekstui spontaniškumo ir sustiprina dialogiškumo įspūdį.

(22) ir (23) pavyzdžiuose parentezinis *galima sakyti* yra kiek kitoks. Be tarpasmeninio santykio žymėjimo čia dar įsiterpia ir patikslinimo elementas, autorius vartoja GALIMA + INF (PARENT) konstrukciją siekdamas pristatyti savo minties parafrazę ar patikslinimą. Reformulavimo arba tikslinamieji diskurso žymikliai yra nemažai tyrinėti akademiniam diskurse ne tik anglų, bet ir kitose kalbose (žr., pavyzdžiui, Cuenca 2003; Murillo 2012, 2018), nes yra svarbūs diskurso koherencijos kūrimo elementai, paaiškinantys atskirų argumentų logines sąsajas ir jungtis. Tokie žymikliai palengvina teksto supratimą, o kartu ir komunikaciją tarp autoriaus bei skaitytojo.

Įdomu tai, kad patikslinimo, papildymo elementas randamas ir grožinės literatūros tekstuose pavartotuose *galima sakyti* atvejuose:

(24) *Izia, tu jau vaikiną, tu jau, **galima sakyti**, jauniki, o sėdi ant šalto akmenų kaip berniūkštis.* (ParaCorp_{LT→A})

(24) pavyzdyje žodžio *vaikiną* patikslinimas *jaunikiu* prideda papildomos informacijos apie tai, kaip kalbėtojas konceptualizuoja Izios amžių.

Parentezinė GALIMA + INF (PARENT) konstrukcija grožinėje literatūroje buvo vartojama tik su vienu veiksmažodžiu *sakyti*, humanitarinių mokslų tekstuose ir žiniasklaidoje pasitaikė vienas kitas atvejais *galima teigti, galima manyti*.

Atliekant parentezinės konstrukcijos paieškas, tekstuose buvo rasta parentezinė *galima* konstrukcija su *kaip*: *kaip ir (buvo) galima tikėtis, kaip galima spręsti, kaip galima įsitikinti*. Vadinamosios *kaip-V* (Usonienė 2016: 45) konstrukcijos su mentaliniais veiksmažodžiais gali būti autoriaus vartojamos „kai mandagiai ir atsargiai bandoma atkreipti skaitytojo ar pašnekovo dėmesį į tai, kad pateikiama informacija yra bendrai žinoma / akivaizdi abiem komunikacinės situacijos pusėms“, t. y. jos gali turėti intersubjektyvumo, arba, kitaip tariant, projekcijos į adresatą, atspalvių. Biomedicinos ir technologijos mokslų srityse dominavo *kaip ir (buvo) galima tikėtis*, o įvairios jos variacijos, tokios kaip *kaip galima spręsti, kaip galima matyti* randamos ir humanitarinių mokslų tekstuose.

(25) ***Kaip ir galima buvo tikėtis**, plaštakos kaulų, priklausančių karvėms visose vietovėse rasta daugiausia, tačiau jų matmenys įvairuoja nereikšmingai.* (CorALit-B 1638)

(26) *Tiek šachmatinio, tiek koridoro pluošto atvejais, **kaip ir buvo galima tikėtis**, intensyviau aušinami vamzdžiai, esantys arčiau vidinės (kairės) eksperimentinio kanalo sienelės.* (CorALit-T 1724)

(27) *Priešingai, palankiausias požiūris į minėtus reiškinius nėra toks vienalytis: eutanaziją labiausiai, **kaip ir buvo galima tikėtis**, pateisina olandai (86%) <...>.* (CorALit-H 733)

Ši konstrukcija, taip pat *kaip* ir minėtasis parentezinis *galima sakyti*, koduoja intersubjektyvią autoriaus poziciją, kai pasitelkus diskurso žymiklį kuriamas bendrumo jausmas su adresatu, referuojama į bendras profesines žinias ir lūkesčius. Skirtingai nuo GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S, aptariama parentezinė *galima* konstrukcija laisviau juda sakinyje ir yra vienodai dažna tiek sakinio pradžioje, tiek medialės (vidurio) pozicijoje.

IŠVADOS

Šis tyrimas atskleidė, kad nederinamasis neveikiamosios rūšies dalyvis *galima* vyrauja moksliniuose tekstuose, o žiniasklaidos ir grožinės literatūros kalboje randamas gerokai rečiau. GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S konstrukcija dažniau vartojama humanitarinių ir biomedicinos mokslų tekstuose, o GALIMA + INF (PARENT) yra kur kas retesnė ir vartojama beveik išskirtinai tik humanitarinių mokslų tekstų autorių.

Abiejose konstrukcijose, nepriklausomai nuo tirtą diskurso tipo, vyrauja mentalinių ir kalbėjimo veiksmažodžių, laikomų nefaktiniais predikatais, bendratis. Neabejotinai dažniausias veiksmažodis GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S konstrukcijoje yra *teigti*, o parentezinėje struktūroje *galima* jungiasi su *sakyti* humanitarinių ir žiniasklaidos mokslų tekstuose. Biomedicinos ir technologijų sričių mokslininkai vartoja parentezinę *kaip galima buvo tikėtis* konstrukciją. Apskritai GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S konstrukcija pasižymi didele pavartotų veiksmažodžių įvairove, tačiau daugiau nei pusė jų pasitaiko tik vieną ar du kartus.

Semantiniu pragmatiniu požiūriu GALIMA + INF (+ NP), KAD / JOG-S konstrukcija gali perteikti subjektyvią autoriaus nuomonę ir (ar) atlikti kitas diskurso organizavimo, santykio su skaitytoju kūrimo funkcijas. Pabrėždamas turimus įrodymus, autorius aptariama konstrukcija legitimuoja savo argumentus ir tarsi prašo skaitytojo juos priimti, sutikti su jais. Čia galima įžvelgti autoriaus siekį atsargiai pabrėžti savo pozicijos teisingumą, pateikiamų teiginių, daromų išvadų logiškumą. Parentezinės konstrukcijos su *galima* yra sintaksiškai išlaisvėjusios, jos tampa diskurso žymikliais, koduojančiais intersubjektyvią autoriaus poziciją, autoriaus projekciją į adresatą kaip lygiavertį diskurso dalyvį, turintį bendrų žinių, panašių vertinimų. Kaip ir būdinga diskurso žymikliams, parentezinės konstrukcijos gali neapsiriboti tik viena funkcija. Ta pati konstrukcija gali atlikti ir kitas funkcijas, pavyzdžiui, reformulavimo, t. y. propozicijos tikslinimo ar aiškinimo funkciją, kuria siekiama palengvinti teksto argumentacijos suvokimą ir patikslinti sąsajas tarp skirtingų argumentų ar diskurso elementų. Svarbu taip pat pažymėti, kad nėra itin griežtos ribos tarp subjektyvios ar intersubjektyvios autoriaus pozicijos raiškos vienoje ar kitoje konstrukcijoje; ta pati konstrukcija gali koduoti subjektyvų autoriaus požiūrį, tačiau kartu perteikti ir tam tikrus intersubjektyvumo atspalvius, nes, kaip teigia Traugott (2010: 32), bet koks komunikacijos aktas jau pats savaime suponuoja intersubjektyvumą bendriausia prasme.

Ir viena, ir kita konstrukcija plačiąja prasme rodo autoriaus norą paveikti skaitytoją, skatinti sutikti su išsakomais dalykais, formuoti bendrą požiūrį į kalbamus dalykus. Šios pragmatinės intencijos pastebėtos ankstesniuose tyrimuose kaip

daugiau ar mažiau būdingos argumentaciniam akademiniam diskursui nepriklausomai nuo disciplinos ar kultūrinio konteksto. Nors kiek skiriasi pragmatiniai atspalviai, kuriuos akademiniam tekstui suteikia viena ar kita konstrukcijos, tačiau bendraja prasme nei viena, nei kita neprisideda prie propozicinio turinio plėtros, o perteikia autoriaus pozicijos raiškos aspektus. Atliktas tyrimas iliustruoja subjektyvumo-intersubjektyvumo raišką rašytinėje kalboje ir jos sąsajas su diskurso žymiklių formavimusi kalboje.

Akivaizdžių tiriamų konstrukcijų distribucijos skirtumų skirtinguose diskurso tipuose nepastebėta. Ir žiniasklaidos, ir grožinės literatūros tekstuose konstrukcijos su *galima* vartojamos iš principo panašiai kaip akademinuose tekstuose. Akivaizdu tik tai, kad jos nėra paplitusios šiuose diskurso tipuose, o vyrauja specializuotuose moksliniuose tekstuose.

PADĖKA

Šis tyrimas atliktas ir straipsnis parašytas vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą S-MIP-17-44 (Diskurso žymikliai lietuvių kalboje: sinchroninis ir diachroninis tyrimas). Autorė dėkinga dviem anoniminiams recenzentams už vertingas pastabas, padėjusias patobulinti straipsnį.

DUOMENŲ ŠALTINIAI

CorALit: Lietuvių mokslo kalbos tekstynas [Corpus Academicum Lithuanicum], <www.coralit.lt>.
DLKT: Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas, <<http://tekstynas.vdu.lt/>>.

ParaCorp_{LT→A}: Dvikalbis dvikryptis lygiagretusis grožinės literatūros tekstynas (Šolienė 2013).

LITERATŪRA

Aijmer, Karin. *I think* – an English Modal Particle. In *Modality in Germanic Languages: Historical and Comparative Perspectives*. Eds. Toril Swan and Olaf Jansen-Westvik. Berlin: De Gruyter, 1997, 1–47.
Aijmer, Karin. *Understanding Pragmatic Markers: A Variational Pragmatic Approach*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013.
Aijmer, Karin, and Anne-Marie Simon-Vandenberg. Introduction. In *Pragmatic Markers in Contrast*. Eds. Karin Aijmer and Anne-Marie Simon-Vandenberg. Amsterdam: Elsevier, 2006, 1–10.

Aijmer, Karin, and Anne-Marie Simon-Vandenberg. Pragmatic Markers. In *Discursive Pragmatics*. Eds. Jan Zienkowski, Jan-Ola Östman and Jef Verschueren. Amsterdam: Benjamins, 2011, 223–247.
Berkenkotter, Carol, and Thomas N. Huckin. *Genre Knowledge in Disciplinary Communication: Cognition, Culture, Power*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1995.
Bielinskienė, Agnė. *Sujungiamojo ryšio semantika, pragmatika ir vartosenos ypatumai*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 2010.

- Bitinienė, Audronė. Sakinių siejimo priemonių vartojimas mokslinio stiliaus tekstuose. *Žmogus ir žodis*, 2009, nr. 1, 21–26.
- Bondi, Marina. The Discourse Function of Contrastive Connectors in Academic Abstracts. In *Discourse Patterns of Spoken and Written Corpora*. Eds. Karin Aijmer and Anna-Brita Stenström. Amsterdam: Benjamins, 2004, 139–156.
- Brinton, Laurel J. *The Comment Clause in English: Syntactic Origins and Pragmatic Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Brinton, Laurel J., and Elizabeth Closs Traugott. *Lexicalization and Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Cuenca, Maria-Josep. Two Ways to Reformulate: A Contrastive Analysis of Reformulation Markers. *Journal of Pragmatics*, 2003, vol. 35, no. 7, 1069–1093.
- Česnuliienė, Vida. *Gramatinė ir leksinė gramatinė kohezija mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2012.
- Damošius, Saulius. Vertinimo raiška mokslinio stiliaus tekstuose. *Lituanistica*, 2007, t. 53, nr. 4, 51–62.
- Degand, Liesbeth, Bert Cornillie and Paola Pietrandrea (Eds). *Discourse Markers and Modal Particles. Categorization and Description*. Amsterdam: Benjamins, 2013.
- Erman, Britt, and Ulla-Britt Kotsinas. Pragmaticalization: The Case of *ba* and *you know*. *Studier i modern språkvetenskap*, 1993, no. 10, 76–93.
- Fedriani, Chiara, and Andrea Sansó (Eds). *Pragmatic Markers, Discourse Markers and Modal Particles: New Perspectives*. Amsterdam: Benjamins, 2017.
- Fischer, Kerstin (Ed). *Approaches to Discourse Particles*. Oxford: Elsevier, 2006.
- Fischer, Kerstin. Discourse Markers. In *Pragmatics of Discourse*. Eds. Klaus P. Schneider and Anne Barron. Berlin: De Gruyter, 2014, 271–294.
- Fraser, Bruce. What are discourse markers? *Journal of Pragmatics*, 1999, no. 31, 931–952.
- Fung, Loretta, and Ronald Carter. Discourse Markers and Spoken English: Native and Learner Use in Pedagogic Settings. *Applied Linguistics*, 2007, vol. 28, no. 3, 410–439.
- Furkó, Péter B. *Discourse Markers and Beyond. Descriptive and Critical Perspectives on Discourse-Pragmatic Devices across Genres and Languages*. Cham: Palgrave Macmillan, 2020.
- Ghezzi, Chiara. The Development of Discourse and Pragmatic Markers. In *Discourse and Pragmatic Markers from Latin to the Romance Languages*. Eds. Chiara Ghezzi and Piera Molinelli. Amsterdam: Benjamins, 2014, 15–26.
- Givon, Talmy. *English Grammar: A Function Based Introduction*. Amsterdam: Benjamins, 1993.
- Heine, Bernd. On Discourse Markers: Grammaticalization, Pragmaticalization, or Something Else? *Linguistics*, 2013, vol. 51, no. 6, 1205–1247.
- Hewings, Ann, and Martin Hewings. Anticipatory ‘it’ in Academic Writing: an Indicator of Disciplinary Difference and Developing Disciplinary Knowledge. In *Academic Writing in Context: Implications and Applications*. Ed. Martin Hewings. Birmingham: University of Birmingham Press, 2001, 199–214.
- Holvoet, Axel. Modals in Baltic. In *Modals in the Languages of Europe*. Eds. Björn Hansen and Ferdinand de Haan. Berlin: De Gruyter, 2009, 199–228.
- Hooper, Joan B. On Assertive Predicates. In *Syntax and Semantics 4*. Ed. John P. Kimball. New York: Academic Press, 1975, 91–124.
- Hyland, Ken. Definitely a Possible Explanation: Epistemic Modality in Academic Argument. In *Modality in Specialized Texts*. Eds. Maurizio Gotti and Marina Dossena. Frankfurt: Peter Lang, 2001, 291–310.
- Hyland, Ken. *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. London/New York: Continuum, 2005.
- Hyland, Ken. Persuasion, Interaction and the Construction of Knowledge: Representing Self and Others in Research Writing. *International Journal of English Studies*, 2008, vol. 8, no. 2, 1–23.
- Hyland, Ken, and Marina Bondi (Eds). *Academic Discourse across Disciplines*. Frankfurt: Peter Lang, 2006.
- Hyland, Ken, and Carmen Sancho Guinda (Eds). *Stance and Voice in Written Academic Genres*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.
- Jucker, Andreas H., and Yael Ziv. Introduction. In *Discourse Markers: Descriptions and Theory*. Eds. Andreas H. Jucker and Yael Ziv. Amsterdam: Benjamins, 1998, 1–12.
- Kiparsky, Paul, and Kiparsky, Carol. Fact. In *Progress in Linguistics*. Eds. Manfred Bierwisch and Karl E. Heidolph. The Hague: Mouton, 1970, 143–173.
- Kohrs, Jurgita. Zur Äußerung der Bewertung in wissenschaftlichen Rezensionen. *Žmogus ir žodis: svetimosios kalbos*, 2010, t. 12, nr. 3, 28–35.
- Lansari, Laure. *A Contrastive View of Discourse Markers*. Cham: Palgrave Macmillan, 2020.
- Linkevičienė, Nijolė, ir Jolanta Šinkūniienė. Asmeniniai įvardžiai mokslo kalboje. *Kalbotyra*, 2012, t. 64, 78–102.

- Marcinkevičienė, Rūta. *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*. Vilnius: Versus aureus, 2008.
- Maschler, Yael. *Metalanguage in Interaction. Hebrew Discourse Markers*. Amsterdam: Benjamins, 2009.
- Murillo, Silvia. The Use of Reformulation Markers in Business Management Research Articles: An Intercultural Analysis. *International Journal of Corpus Linguistics*, 2012, vol. 17, no. 1, 69–90.
- Murillo, Silvia. Not the Same, but how Different? Comparing the Use of Reformulation Markers in ELF and in ENL Research Articles. In *Intercultural Perspectives on Research Writing*. Eds. Pilar Mur-Dueñas and Jolanta Šinkūnienė. Amsterdam: Benjamins, 2018, 237–253.
- Povolná, Renata. Causal and Contrastive Discourse Markers in Novice Academic Writing. *Brno Studies in English*, 2012, vol. 38, no. 2, 131–148.
- Rezanova, Zoya I., and Svetlana V. Kogut. Types of Discourse Markers: their Ethnocultural Diversity in Scientific Text. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2015, vol. 215, 266–272.
- Rienecker, Lotte, and Peter Stray Jørgensen. *Kaip rašyti mokslinį darbą*. Vilnius: Aidai, 2003.
- Ryvitytė, Birutė. Vertinimo raiška lingvistinių knygų recenzijose. *Žmogus ir žodis: didaktinė lingvistika*, 2005, t. 7, nr. 1, 96–101.
- Ryvitytė, Birutė. *Evaluation in Linguistic Book Reviews in English and Lithuanian*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Vilnius: VU leidykla, 2008.
- Scott, Mike. *WordSmith Tools version 7*. Stroud: Lexical Analysis Software, 2016.
- Šinkūnienė, Jolanta. *Autoriaus pozicijos švelninimas rašytiniame moksliniame diskurse: gretinamasis tyrimas*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
- Šinkūnienė, Jolanta. *Lietuviškojo humanitarinių ir socialinių mokslų diskurso ypatybės: mokslo studija*. Vilnius: VU leidykla, 2014.
- Šinkūnienė, Jolanta. The Power of English: *I* and *We* in Lithuanian, Lithuanian English and British English Research Writing. In *Intercultural Perspectives on Research Writing*. Eds. Pilar Mur-Dueñas and Jolanta Šinkūnienė. Amsterdam: Benjamins, 2018, 59–79.
- Šinkūnienė, Jolanta. Reformulation Markers in Academic Discourse: A Cross-linguistic and Cross-disciplinary Study. *Jezikoslovlje*, 2019, vol. 20, no. 3, 531–553.
- Šolienė, Audronė. *Episteminio modalumo ekvivalentiškumo parametrai anglų ir lietuvių kalbose*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.
- Traugott, Elizabeth Closs. The Role of the Development of Discourse Markers in a Theory of Grammaticalization. Paper presented at “ICHL XII”, Manchester, 1995.
- Traugott, Elizabeth Closs. Revisiting Subjectification and Intersubjectification. In *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*. Eds. Kristin Davids, Lieven Vandelanotte and Hubert Cuyckens. Berlin: De Gruyter, 2010, 29–70.
- Traugott, Elizabeth Closs, and Richard Dasher. *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Usonienė, Aurelija. Komplementiniai predikatai ir jų multifunkcionalumas: lietuvių kalbos tekstynais paremtas tyrimas. *Darbai ir dienos*, 2012, t. 58, 223–233.
- Usonienė, Aurelija. *Reikšmės pasaulis: tekstynais paremti semantiniai kalbų tyrimai*. Vilnius: Akademine leidyba, 2016.
- Usonienė, Aurelija, Linas Butėnas, Birutė Ryvitytė, Jolanta Šinkūnienė, Erika Jasionytė and Algimantas Juozapavičius. Corpus Academicum Lithuanicum. In *Human Language Technology. Challenges for Computer Science and Linguistics*. Ed. Zygmunt Vetulani. Heidelberg: Springer, 2011, 412–422.
- Utka, Andrius. *Dažninis rašytinės lietuvių kalbos žodynas 1 milijono žodžių morfologiškai anotuoto tekstyne pagrindu*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centras, 2009.
- Varttala, Teppo. *Hedging in Scientifically Oriented Discourse: Exploring Variation according to Discipline and Intended Audience*. PhD dissertation. University of Tampere, Tampere, 2001.
- Vold, Eva Thue. Epistemic Modality Markers in Research Articles: A Cross – linguistic and Cross – disciplinary Study. *International Journal of Applied Linguistics*, 2006, vol. 16, no. 1, 61–87.

Jolanta Šinkūniene

CONSTRUCTIONS WITH THE NON-AGREEING PRESENT PASSIVE PARTICIPLE *GALIMA* 'IT IS POSSIBLE': FROM A COMPLEMENT-TAKING PREDICATE TO A DISCOURSE MARKER

SUMMARY. The focus of this article is on constructions with the non-agreeing present passive participle *galima* 'it is possible' and their use in academic texts, newspaper discourse, and fiction. The study employs the Corpus of Academic Lithuanian, the Corpus of the Contemporary Lithuanian Language (the sub-corpus of the Lithuanian daily newspaper "Lietuvos Rytas"), and the parallel corpus ParaCorp_{EN→LT→EN}. Two constructions were analyzed: GALIMA + INF (+ NP), THAT-S, and GALIMA + INF(PARENT). The results show that these constructions are more typical of scientific discourse rather than newspaper discourse or fiction, and are employed to express author stance, to create author-reader relationship, or to signal links between different parts of text. The construction GALIMA + INF (+ NP), THAT-S expresses the subjective attitude of the author and can also be used as a discourse organizing device. GALIMA + INF(PARENT) has developed into a discourse marker, which is syntactically less restricted and can be employed to mark intersubjectivity. In some cases the parenthetical construction is also used as a reformulation marker showing logical links between different parts of text. No obvious differences in the use of these constructions across different discourse types were observed, except for the frequency of their occurrence.

KEYWORDS: discourse markers, complement-taking predicates, (inter)subjectivity, academic discourse, newspaper discourse, fiction, corpus-based study.